

Ten geleide

‘Taal is, zeg maar, echt mijn ding’ – de titel van een boek van Paulien Cornelisse. Maar taal is ook óns ding. Week in week uit verzamelen we ons rond verhalen en poëzie. We delen een heel specifieke taal: veel woorden van Huub Oosterhuis, die op hun beurt weer resoneren met taal uit de bijbel. Zijn liedjes getuigen vaak van wat taal allemaal vermag, maar ook van hoe taal tekort kan schieten of zelfs iets stuk kan maken. *Taal zal alleen verwoesting zaaien*, dichtte hij bijvoorbeeld in zijn ‘Lied aan het licht’. En áls je dan woorden gevonden denkt te hebben die wie weet wel ‘eeuwig’lijk duren’, kun je die dan maar het beste zingen?

1. Rascha Eijbersen

“Ik weet het niet”, zegt ze, terwijl ze peinzend door de ramen over de velden kijkt. We zitten in het houten atelier dat haar man eigenhandig voor haar heeft gebouwd op het erf van hun boerderijtje. Vandaag is het atelier net een museum: overal om ons heen liggen voorwerpen uit het verleden. De kist waar haar moeder vroeger de rijst in bewaarde en waar haar zus op sliep in hun overvolle kamphuis in Tjideng. Stapels oude foto’s, van mensen, van huizen en van schepen waarop haar vader, die kapitein was in Nederlands-Indië, aan het roer stond. Voorwerpen die emoties oproepen, zoals de rode band met daarop het kampnummer van haar vader. Maar ook documenten die ontzag wekken, zoals stapels diploma’s en vooral eredocumenten voor zijn heldendaden.

Ik probeer het verleden tot leven te wekken en het vast te leggen zodat zij het kan doorgeven aan het nageslacht, want: als je weet waar je vandaan komt, weet je soms beter wie je bent en waar je heen wilt; wij allen zijn een spoor dat verder gaat. Maar op veel vragen die ik stel, heeft ze geen antwoord... Zoals bijvoorbeeld hoe haar Duitse Joodse oma de oorlog in Amsterdam weet te overleven. Waar en hoe en dankzij wat of wie? Ze weet het niet. We volgen de aanknopingspunten die we wél hebben; we duiken in paperassen, hebben ronde-tafel-gesprekken met andere familieleden, bellen achternichten en verre vrienden, ik google me suf en langzaam ontvouwt zich een verhaal dat bestaat uit opgedolven hoop, moed en levenskracht en liefde voor de mensen die bij je horen. Een prachtig, waardevol document waarin mensen die ze soms niet eens kende een herkenbaar gezicht krijgen. Maar veel vragen blijven onbeantwoord, ze is ze vergeten te stellen toen het nog kon. En nu heeft ze er geen adres meer voor. Ze kijkt me aan met haar triomfantelijke pientere ogen en zegt: “Het is belangrijk dat we elkaar verhalen vertellen, want vragen komen vaak pas als je ze niet meer kunt stellen. En als ze me zeggen: ‘Mam, dat heb je al verteld’, ga ik toch door: de kracht zit ‘m in de herhaling.”

Ja. Het is belangrijk. En dat maakt mensen als ons, wij die hier regelmatig of desnoods sporadisch op zondag samenkomen in de Rode Hoed, gezegend. Dat we zo’n plek hebben. Een adres. Om verhalen op te halen en door te geven. Verhalen die in zekere zin meer vráág zijn dan antwoord. Vragen die je opbouwen: met hoop, moed, levenskracht, liefde. Ook als het antwoord niet komt. Ook als we het niet weten.

Er lopen vandaag veel mensen rond die het niet meer weten. Mensen met grote vragen. Zonder adres. Mensen voor wie dit een verwarrende wereld is geworden, op zoek naar antwoorden.

Niemand weet hoe jij moet leven - nergens staat het opgeschreven, dichtte Huub Oosterhuis,

Misschien moeten wij wel de plek blijven die de verleiding weerstaat om de antwoorden te geven. Een plek waar je geen antwoord krijgt, maar wel beantwoord wordt. Waar je een onbekend herkenbaar gezicht vindt. Lang leve de vragen! Over wie we zijn, wie we willen zijn, kúnnen zijn. In taal die groter is dan een gesprek tussen twee mensen. In beelden al eeuwenlang doorgegeven. *Woorden die wij spreken tot elkaar. Haastige harde lieve onverstane. Mensen die wij worden, één*

voor één. Die wij zijn... en die ánderen die wij nog worden mogen. Ons levensverhaal – waarvan de richting besloten ligt in de woorden: ik weet het niet.

2. Alex van Heusden

Woorden. Verhalen. Gedichten. Taal. 'Mij is de blomme een tale' - zo dichtte Guido Gezelle. Spreken en horen. Rond het idyllische kampvuur. Mondelinge overlevering. Zo is het begonnen. En toen werd het schrift uitgevonden. Beeldschrift, letterschrift, het alfabet. 'Klankresten' zongen wij. 'Steenlettergrepen.'

'De kracht van het geschreven woord' - dat gedicht, sonnet, van Ilja Leonard Pfeijffer, de schrijver van *Grand Hotel Europa* en *Alkibiades*. Als je die romans nog niet gelezen hebt, gebruik dan deze zomer daarvoor, de zomertijd: *als tijd als een verhaal wordt naverteld*. In de tijd ruimte maken, tijd nemen om te lezen. Tijd van rust, aandacht, zo min mogelijk afleiding - leestijd.

En zo lezen we: *Als heel de wereld met een woord begon*. Deze eerste regel van het sonnet moet wel teruggaan op het begin van het evangelie van Johannes:

In den beginne was het woord
en het woord was bij God
en God was het woord.

Dit begin van Johannes gaat op zijn beurt terug op het begin van de Hebreeuwse bijbel: *In den beginne schiep God de hemel en de aarde*. En als we dan verder lezen:

... de aarde was woest en leeg,
duisternis over de oervloed -
de adem van God scheerde over het water.

Omdat de aarde 'woest en leeg', chaos en duisternis, afgrond en water, geen tijd en ruimte van leven voor mensen, voor dieren, voor al wat leeft - daarom moet er dringend worden begonnen met herstelwerk, dat is zoveel als orde scheppen in de chaos, alles op zijn plaats zetten, scheiden wat niet bij elkaar hoort.

En hoe begint dat herstelwerk? Met klanken vormen en woorden spreken. Eerst is er de adem. Die heb je nodig als je moet spreken. Eerst ademhalen, dan spreken:

God sprak:
Er zij licht.
Er was licht.

God scheidt door te spreken. Zijn eerste scheppingsdaad is een taalhandeling. *Er zij licht. Er was licht*. Een woord dat geschiedt, dat werkt. Zo kan het gaan en vaak gaat het zo, met taal, met woorden. Want woorden doen iets, brengen iets teweeg. Zoals wanneer iemand je zegt: 'Jij was toch al heel lang van plan dir grote werk te doen? Begin er nu eens mee.' En ja, je aarzelt niet langer, je gaat het doen.

Er bestaat een bijbels Hebreeuws werkwoord dat 'ingriffen' betekent, maar ook 'vastleggen' en 'verordenen'. 'Iets op je kerfstok hebben' is daarvan afgeleid. En dat is waar de uitvinding van het geschreven woord mede toe heeft geleid, wat de kracht ervan geworden is: die van bindende afspraken, want er zijn dingen die mogen en er zijn dingen die niet mogen - je geweten daardoor laten vormen.

In de bijbel zijn zulke bindende afspraken gerangschikt onder het woord Tora - 'richtsnoer', 'onderwijzing', 'levensleer'. Woorden om te doen. Woorden als het fundament van menswaardig leven op deze aarde, nu nog 'woest en leeg'.

Over die God van de bijbel, die samenvalt met zijn woorden, staat één ding vast: 'Taal is, zeg maar, echt zijn ding...'

3. Mirjam Rigterink

Toen ik studeerde kwamen mijn ouders graag logeren in Groningen en gingen dan op zondagmorgen mee naar de Pepergasthuiskerk, de gemeenschap waar ik kennismakte met de taal van Huub Oosterhuis. Ik was er ondersteboven van. Als we 'jullie' liedjes zongen, zaten mijn vader en ik regelmatig tot tranen toe geroerd in de bank. Mijn moeder niet. Ze vond de muziek prachtig, ze was geboeid door de liturgische vormgeving en de toespraken, maar de liedteksten... Veel ervan vond ze te ... Moeilijk? Te poëtisch? Ik weet niet meer welk woord ze er zelf aan gaf. Ze kon er vaak net niet bij. Geamuseerd keek ze naar ons als de tranen ons weer eens in de ogen stonden. Ik daarentegen was verkocht: dit was de taal van de toekomst, dacht ik. Taal voor een generatie die het woord 'god' niet zo gemakkelijk meer in de mond neemt. Een generatie die ruimte zoekt voor vragen in plaats van antwoorden, voor twijfel, voor god-in-mensen en deze wereld anders in plaats van god-in-een-hoge-hemel.

Toen ik hier kwam werken, ontmoette ik jullie. Een gemeenschap van mensen die in dit taallandschap willen wonen. Allemaal om je eigen redenen. Het knappe van de taal van Huub, zeiden sommigen mij, is dat heel veel mensen er hun eigen beleving aan kunnen verbinden. Dat is inderdaad waanzinnig knap. Het is ook ingewikkeld. Soms kwam iemand me vertellen dat Huub echt zus of zo naar dit of dat keek, want kijk maar in dit liedje. Terwijl een ander met hetzelfde liedje in de hand van het tegenovergestelde overtuigd was. Gelukkig is taal zeg maar echt mijn ding ;) Ik vind het heerlijk om vragen te stellen aan teksten. Samen betekenislagen te verkennen. En om me te laten verrassen door hoe jullie teksten verstaan. Ik leerde welke liedjes jullie met je meedragen en waarom. En dat hier óók mensen komen die de nodige moeite hebben moeten doen om zich 'onze' taal eigen te maken. Dus zoeken we ook andere taal, andere liedjes en gedichten, andere sprekers die Huubs werk soms helemaal niet kennen, maar die toch rijmen op wat we hier op zondag doorvertellen. Zo proberen we mensen mee te nemen, uit te nodigen, op sleptouw door onze woordenwereld.

Sommige taal resoneert bij mij niet meer. Door andere liedjes kan ik nog steeds kan ik tot tranen toe geroerd zijn. Ze tillen me op. Ze zingen me moed in. Ze zijn het tegengif tegen de ellende die in deze wereld de boventoon lijkt te voeren. Ze schijnen licht op wat óók gebeurt. Op wat we doen kunnen en dat dat niet onmogelijk is. De bijbel heb ik door die liedjes – en door nog heel veel meer boeken – leren lezen als een bibliotheek van verhalen die vooral dáár over gaan. Die onze ogen willen openen voor de afgrond die deze wereld voor veel mensen is en die ons vervolgens toeroepen dat er een begaanbare weg is die van die afgrond wegvoert.

Als heel de wereld met een woord begon, dichtte Ilja Leonard Pfeijffer, met een grote knipoog naar het bijbelboek Genesis. Daar wordt verteld dat de aarde woest en leeg was, tot er een woord klonk, een stem die orde in de chaos schiep. Door die stem ontstond een wereld om veilig in te wonen, zo vertelt deze parabel en nodigt ons uit om die stem te vertolken in deze wereld. Om orde te scheppen voor wie in chaos leven. Niet stil te blijven, maar onrecht te benoemen. En troostwoorden te zoeken waar mensen verkrumelen van verdriet.

De bijbel als een wereld om in te wonen. Een wereld in de eerste plaats voor wie in 'deze' wereld geen menswaardige plek hebben. *Vol woorden die tegen vergetelheid en doodsdrijf in werden opgeschreven, dichtte Huub*. De dichter Tim Gladdines zegt het zo:

*Als je zelf nergens woont
moet je altijd
als je slapen wil
aanbellen bij mensen die wel
ergens wonen.*

*Maar als nou niemand opendoet
of ze hebben geen logeerbed
en de bank is voor de hond?*

*Dan moet je buiten
in de regen
in de wind
in de put
zitten huilen op de stoep.*

*Komt er plots een schrijver langs,
verzint die een verhaal voor jou,
schrijft hij jou een boek cadeau,
een sprook om in te wonen.*

*Huis van woorden,
dak van taal, lees
maar lang en wees
gelukkig.*

Dat het zo mag zijn.